

ЄВГЕН СЕРГІЙОВИЧ ХИЖНЯК,*кандидат юридичних наук, доцент,**Національний університет «Одеська юридична академія»;* <https://orcid.org/0000-0001-8263-0353>,*e-mail: Khyzhniak@onua.edu.ua***НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ УМИСНИМ УБИВСТВАМ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ КАНАДИ ТА США)**

Розглянуто різноманітні програми протидії умисним убивствам, які наразі діють у різних країнах світу. Вибір тією чи іншою державою відповідної стратегії та формування відповідної профілактичної програми або програми протидії кримінальній протиправності визначається не лише сучасною криміногенною ситуацією в цій країні та загалом у світі, але й відповідними історичними, культурними та релігійними традиціями. Проаналізовано позитивний міжнародний досвід оперативно-розшукового попередження умисних убивств, що може стати підґрунтям для розробки відповідного законодавства України в цій сфері. Зроблено висновок, що проведення порівняльного аналізу запобігання умисним убивствам у різних країнах є основою для розвитку найбільш перспективних напрямів удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Ключові слова: *запобігання вбивствам, протидія вбивствам, профілактика злочинів, підрозділи кримінальної поліції, міжнародний досвід.*

Оригінальна стаття

ВСТУП. Останнім часом науковий інтерес до вивчення зарубіжного досвіду протидії кримінальним протиправним діянням серед вітчизняних науковців постійно зростає, що свідчить про намагання дослідити кращі превентивні практики окремих країн та пошук шляхів їх упровадження в Україні. Проте щодо безпосереднього вивчення питань зарубіжного досвіду оперативно-розшукової протидії умисним убивствам підрозділами поліції різних зарубіжних країн, то таких досліджень на сьогодні бракує, що підвищує актуальність обраного напрямку та дає перспективи у визначенні ефективних практик із застосуванням цільового підходу до протидії умисним убивствам і дефініції такої моделі оперативно-розшукової діяльності.

Обрання тією чи іншою країною відповідної стратегії та формування відповідної програми протидії кримінальним протиправним діянням визначається не тільки сучасною криміногенною ситуацією в цій країні та загалом у світі, але й відповідними історичними, культурними та релігійними традиціями. Здебільшого при розгляді питання особливостей протидії злочинності в окремій країні необхідно, в першу чергу, враховувати належність цієї країни до відповідної кримінологічної системи. Наразі сучасна кримінологія виділяє англо-американську, західноєвропейську, східноазіатську, соціалістичну, мусульманську та змішану кримінологічні системи.

У межах типових регіональних систем існують субрегіональні кримінологічні групи. Наприклад, в англо-американському типі виділяються американська та британська кримінологічні моделі. Дуже схожою до американської моделі (і багато в чому є її відтворенням) є канадська модель.

Американська кримінологічна модель – це особливий вид кримінологічної системи, теоретичною основою якої є переважно соціологічні концепції причин злочинності, законодавче регулювання якої забезпечується шляхом ухвалення комплексних програмних і нормативних актів, а практична реалізація заходів боротьби зі злочинністю здійснюється з використанням форм і методів, що відображають потреби досягнення високого рівня суспільної безпеки в конкретних історичних умовах (Титаренко, 2019, с. 12).

Порівняльний аналіз наявних досліджень свідчить, що США є єдиною країною у світі, яка досягла настільки значних успіхів у зниженні показників кримінально-правової статистики, що зумовлює значущість американської кримінологічної моделі як джерела позитивного досвіду. При цьому варто враховувати, що відмінною ознакою цієї моделі є визнання вирішальної ролі поліцейського та кримінально-правового контролю над злочинністю в системі заходів протидії кримінальним протиправним діянням. Американський

досвід протидії кримінальним протиправним діянням в останні десятиліття свідчить про жорсткість карної політики в галузі протидії злочинам.

Реформи, що останнім часом відбуваються в Україні, вимагають перебудови і значного підвищення рівня ефективності та якості діяльності правоохоронних органів. У першу чергу ці вимоги стосуються оперативних підрозділів, патрульної поліції та поліцейських офіцерів громади. Успішне виконання поставлених перед цими підрозділами завдань неможливе без урахування кращих зразків досвіду таких країн, як Канада та США.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є аналіз міжнародного досвіду оперативно-розшукового попередження умисних убивств підрозділами кримінальної поліції, а також законодавства, що передбачає розбудову ефективної системи запобігання умисним убивствам в Україні. Завданням дослідження є аналіз різноманітних програм із протидії умисним убивствам, які наразі діють у різних країнах світу, а також міжнародного досвіду оперативно-розшукового попередження умисних убивств, що може стати основою для розробки відповідного законодавства України в цій сфері.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. У статті використано загальні та спеціальні методи юридичної науки, зокрема: порівняльно-правовий – при вивченні нормативно-правової регламентації та аналізі норм чинного законодавства США та Канади, а також практики їх застосування; системно-структурний – при аналізі організаційних засад оперативно-розшукової протидії умисним убивствам підрозділами кримінальної поліції США та Канади; соціологічний – при вивченні емпіричного матеріалу; статистичний – при вивченні інформації про результати діяльності уповноважених оперативних підрозділів США та Канади щодо протидії досліджуваному виду злочинів, а також репрезентації даних, отриманих під час вивчення емпіричного матеріалу; контент-аналізу документів – при вивченні аналітичних довідок, оглядів та інших документів, що висвітлюють результати діяльності уповноважених оперативних підрозділів США та Канади щодо протидії досліджуваному виду злочинів.

Використання обраного арсеналу методів наукового дослідження (системи методологічного забезпечення проведення цього дослідження) дало можливість забезпечити обґрунтованість, якість і наукову та практичну значущість отриманих наукових результатів.

Тобто саме методологія дослідження є дієвим і необхідним інструментом пошуку нових знань у процесі такого дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Сполучені Штати Америки мають не тільки найпотужнішу економіку чи найпотужнішу армію у світі, але й високу поширеність тяжких злочинів проти життя і здоров'я. Доказом цього є рейтинг найбільш криміногенних міст світу, до якого входять Новий Орлеан і Детройт, у яких на 100 тис. населення припадає 67 і 46 вбивств відповідно. Незважаючи на те, що населення цієї країни становить близько 5 % населення планети, кількість засуджених до позбавлення волі становить чверть цієї цифри в усьому світі, не враховуючи 5 мільйонів американців, які звільнені від умовного терміну (Khyzhniak et al., 2021, p. 635).

Нинішній рівень злочинності у США може бути доповнений офіційною статистикою Федерального бюро розслідувань (далі – ФБР) щодо так званої індексної злочинності (*UCR – Uniform Crime Reports*), яка включає в себе вбивства, зґвалтування, напади при обтяжуючих обставинах, пограбування, крадіжки зі зломом, викрадення автомобіля, підпал.

Дані кримінальної статистики ФБР свідчать, що правоохоронні органи по всій країні продемонстрували загальне зниження на 4,3 % кількості насильницьких злочинів за 2019–2020 рр. Зокрема, кількість убивств знизилася на 5,74 %, грабежів – на 11,8 %, злочинів проти власності – на 7,7 %. У 2019 р. рівень насильницьких злочинів становив 394 на 100 тис. населення; убивств – 5,3 на 100 тис., зґвалтувань – 30,7 на 100 тис., грабежів – 98 на 100 тис., майнових злочинів – 2362,2 на 100 тис.¹

Покращення в останні роки криміногенної ситуації щодо зниження насильницької злочинності у США обумовлюється ефективністю реалізації державної політики із протидії кримінальним протиправним діянням на всіх рівнях, у тому числі через реалізацію комплексу превентивних програм та завдяки цілеспрямованій роботі державних суб'єктів та приватного сектора.

Законодавчою основою для формування профілактичних програм у США на різних рівнях (федеральний, рівень штату, місцевий) є Закон 1994 р. «Про контроль та попередження злочинів» або «*Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994*» (Закон «Про боротьбу

¹ Crime in the U.S. // Statista : сайт. URL: <https://www.statista.com/topics/2153/crime-in-the-united-states/> (дата звернення: 10.08.2022).

з насильницькою злочинністю та охорону правопорядку 1994 року»). Зокрема, Розділом III «Попередження злочинів» (*Title III – Crime Prevention*) цього Закону передбачається надання програмних грантів, які спрямовані на усунення окремих криміногенних умов у суспільстві, зокрема на: освітні програми для молоді; запровадження наставництва; програми, які допомагають у працевлаштуванні; профілактичні програми щодо зниження жорстокого поводження з дітьми тощо¹.

Особливе значення для профілактики та превенції підліткової злочинності мають скоординовані зусилля державних органів влади, органів місцевого самоврядування та представників місцевих громад щодо створення програм зайнятості підлітків. Сюди ж належать усі заходи, які допомагають якось зайняти неповнолітніх громадян у вільний від відвідування школи час, а саме: створення спортивних та оздоровчих центрів, центрів і клубів самодіяльності, підтримка різних молодіжних рухів (зокрема, бойскаутського руху) тощо (Стацак, 2021, с. 167). Досвід подібної практики розробки та реалізації програм попередження кримінальних протиправних діянь неповнолітніх у США може бути використаний і в Україні.

Також у США широко розповсюджена програмна реалізація наукових ідей сучасного американського криміналіста Д. Кеннеді, який очолює Центр попередження та боротьби зі злочинністю і викладає в Коледжі кримінального правосуддя Джона Джея (Нью-Йорк). Суть його запобіжної кримінологічної теорії втілена у програмах «Операція “Припинення вогню”» та «Інтервенція на ринку наркотиків». Вони базуються на переконанні членів та лідерів вуличних угруповань, що спеціалізуються на насильницьких злочинах та наркозлочинах, припинити їхню кримінальну протиправну діяльність. Метою програм є збір поліцією доказів та фактів скоєння конкретними особами різних злочинів. Після того, як поліція продемонструє зловмисникам усі докази, що підтверджують їхню вину, останні запрошуються на профілактичні бесіди із представниками місцевої громади (сусідами, друзями, вчителями, батьками, соціальними працівниками) в обмін на гарантію не заарештовувати їх. Реалізація цих проєктів показала високу ефективність, оскільки в тих містах, де вони були здійснені, рівень убивств знизився на 60 %, а загальний рівень – злочинності майже вдвічі. Ці програми були вперше реалізовані у 2003 р. у м. Хай-Пойнт, Північна Кароліна. Після обнадійливих результатів ця практика стала поширена майже у 100 містах США та навіть в інших країнах (Великобританія, Австралія, Бразилія, Колумбія, Мексика, деякі країни Карибського басейну) (Колодяжний, 2013).

Як позитивний досвід щодо формування програмних документів із протидії злочинності у США слід відмітити створення Указом Президента США (*Executive Order 13826*)² від 7 березня 2018 р. Федеральної міжвідомчої ради з питань попередження злочинності та покращення ресоціалізації (*Federal Interagency Council on Crime Prevention and Improving Reentry*). Головною метою його ухвалення стало прагнення покращити координацію та взаємодію відповідних федеральних управлінь, агентств, місцевих органів влади на всіх рівнях у попередженні злочинності та профілактиці рецидиву шляхом ефективного виконання відповідних програмних документів та поширення кращих практик. Серед іншого в документі визначено, що Міжвідомча рада, крім забезпечення координації між відповідними суб'єктами, розробляє рекомендації для формування відповідних програм та проведення відповідних реформ з урахуванням потенційно обмежених ресурсів. Виходячи зі змісту вказаного документа (*Executive Order 13826*), можна дійти висновку, що сучасна політика США у сфері попередження кримінальної протиправності полягає в тому, щоб зосередити основні зусилля на:

- 1) недопущенні збільшення криміналізації молодіжного середовища;
- 2) зниженні рівня рецидиву через покращення роботи із засудженими;
- 3) державному впливі на низку криміногенних факторів, зокрема: соціальні, економічні фактори, подолання бідності, відсутність освіти у громадян та можливостей працевлаштування, розпад сімей, зловживання наркотиками, зростання наркоманії, психічні захворювання та стан психічного здоров'я населення³.

Окремо слід визначити групи програм, що менше фінансуються, але також є актуальними та пріоритетними. Це профілактичні програми,

¹ Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994 // Office of Justice Programs : сайт. URL: <https://www.ncjrs.gov/txtfiles/billfs.txt> (дата звернення: 10.08.2022).

² Federal Interagency Council on Crime Prevention and Improving Reentry. Executive Order 13826. March 7, 2018 // GovInfo : сайт. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201800144/pdf/DCPD-201800144.pdf> (дата звернення: 10.08.2022).

³ Там само.

основані на застосуванні новітніх технологічних досліджень, які допомагають запобігти злочинам на території США.

Картографічні технології. Географічні інформаційні системи, додатки дистанційного зондування і картографування даних, які дозволяють правоохоронним органам досягати значних успіхів у кримінальній розвідці, аналізі злочинів, реагуванні на надзвичайні ситуації та поліцейській діяльності. Технології картування використовують інформацію в реальному часі, щоб оцінити, де скоюються злочини, залежно від виду злочинів, наприклад умисних убивств. Вони можуть визначати «гарячі точки» і моделі діяльності, що дозволяє сфокусувати розслідування та покращити превенцію кримінальним протиправним діянням.

Додатки для смартфонів. Активне використання поліцейських додатків у смартфонах, пов'язаних із попередженням правопорушень або з повідомленнями. Сьогодні мобільні телефони дозволяють не лише сфотографувати кримінальну протиправну діяльність особи і відправити фото поліції, а ще й знімати відео, прив'язувати геолокацію, приєднуватися до інших пристроїв. Таке використання мобільних і інтернет-технологій буде тільки збільшуватися, а мобільні додатки розробляються для полегшення такої діяльності. Поліцейські департаменти великих штатів або міст-мегаполісів, зокрема Нью-Йорка, Лос-Анджелеса або Чикаго, стимулюють розробку та впровадження саме таких «поліцейських додатків».

Вебзвітність. У той час, як мобільні пристрої є прекрасним способом для людей повідомляти про протиправну діяльність, окремі інтернет-сайти або спеціалізовані поліцейські сторінки створені спеціально для того, щоб люди могли не лише повідомити про протиправну діяльність, але й, у першу чергу, викласти свої думки щодо покращення безпеки у своєму районі (кварталі, вулиці), висловити занепокоєння, дати пораду, звернути увагу. І це дуже корисно, поліцейські управління та департаменти ретельно стежать за підтриманням такого зворотного зв'язку¹.

Наведене, як запозичення позитивного досвіду, може знайти своє висвітлення і в теоретичній моделі державної програми протидії кримінальним протиправним діянням в Укра-

їні, і в частині розвитку новітніх превентивних технологій.

Викликає інтерес досвід профілактики правопорушень у США, де вона здійснюється у трьох основних формах:

- 1) соціальній;
- 2) ситуаційній;
- 3) превентивній за допомогою громадськості (Бандурка та ін., 2001, с. 76–77).

Соціальна профілактика спрямована на зміну несприятливих умов формування особистості людини, особливо мікросередовища та мікросоціальної ситуації. Ситуаційна профілактика виходить із того, що окремі категорії злочинних діянь відбуваються за певних обставин, у певний час і в певних місцях, тобто сама ситуація стимулює та провокує певні види правопорушень. Про превентивну форму за допомогою громадськості свідчить те, що у США в межах Національної ради створені профілактичні служби, що поєднують понад 100 громадських і державних організацій.

У сучасних умовах у США функціонують три моделі превентивної діяльності:

- 1) модель суспільних (громадських) установ;
- 2) модель безпеки індивідуума;
- 3) модель впливу через навколишнє середовище.

На федеративному та місцевому рівнях реалізуються програми попередження кримінальних правопорушень. У деяких штатах участь громадян у зміцненні правопорядку дозволила знизити кількість пограбувань на 30 %. Також може використовуватися грошова винагорода за інформацію, що має оперативного профілактичного значення.

Більше уваги у практиці попередження злочинності у США приділяється усуненню причин і умов злочинів, припиненню актів вандалізму, превентивному вирішенню конфліктних ситуацій у сім'ї, формуванню довірчих відносин між поліцією і громадянами (Шендрик, Лаптії, 2012, с. 117).

Поліцейська система США повторює трирівневу систему державної влади (федеральний рівень, рівень штатів та місцевий рівень). Основні види поліцейських сил США – федеральні поліцейські органи, поліція штатів та місцева поліція – формально незалежні один від одного. До основних напрямів поліцейської діяльності у США, зокрема, відносять запобігання і стримування злочинності, забезпечення стабільності і спокою всередині країни, захист особистої власності тощо (Стацак, 2017, с. 171).

Керівництво профілактичною діяльністю поліції у США здійснюється або центральними

¹ 3 ways to prevent crime with technology // Northeastern University : сайт. 22.07.2016. URL: <https://www.northeastern.edu/graduate/blog/3-ways-to-prevent-crime-with-technology/> (дата звернення: 10.08.2022).

органами поліції, або спеціально створеними із цією метою іншими центральними державними органами. На останні покладається обов'язок узагальнення та координації запобігання правопорушенням у масштабах країни силами всіх правоохоронних органів, у тому числі поліції. Хоча в поліцейських підрозділах США не існує єдиної системи служб, що займаються профілактикою злочинів, на державному рівні вироблені стандарти такої діяльності. Представники поліцейських підрозділів входять до складу комісій, які розробляють програми запобігання правопорушенням у комплексі з програмами вдосконалення законодавства. Так, Національна консультативна комісія зі стандартів та цілей кримінального правосуддя до завдань поліції в цій сфері внесла розробку програм, які б: заохочували населення брати активну участь у попередженні злочинів; надавати інформацію, що сприяє арешту та засудженню кримінальних злочинців; полегшували впізнання та виявлення викраденої власності; розширювали та зміцнювали зв'язок поліції з приватним підприємництвом у спільних зусиллях з охорони та безпеки (Gill, Mawby, 1990, p. 131).

У територіальних поліцейських підрозділах США функція профілактики та запобігання злочинам зазвичай покладена на патрульну службу. В її складі діють спеціалізовані відділи, які здійснюють методичне керівництво діяльністю патрульної служби в цій сфері.

Також особливістю США у протидії злочинності, як зазначають Б.С. Уолш та Д.П. Фаррінгтон (2012, р. 8), є акцентування на досягненні балансу між попередженням злочинності та покаранням за злочин. Вчені виділяють чотири основні стратегії попередження злочинності у США, які повинні знаходити своє висвітлення у відповідних програмах, а саме: раннє попередження; попередження з боку суспільства або громадськості; ситуаційне попередження; попередження з використанням кримінального правосуддя. Такі превентивні моделі та стратегії знаходять своє висвітлення у відповідних превентивних програмах на всіх рівнях.

Останнім часом на федеральному та місцевому рівнях реалізуються програми попередження злочинів із широким залученням громадськості. Наприклад, у США створено інститут добровільних помічників поліції. Він по суті є частиною руху американських скаутів. Добровольці діють під патронатом відділів зв'язку з громадськістю місцевих органів поліції. Щодо цього зазначимо, що сьогодні на тлі обмеженого фінансування, матеріального

та кадрового забезпечення правоохоронних органів переваги широкого використання потенціалу недержавних суб'єктів виходять на перший план не тільки у США, країнах Євро-союзу, але й в Україні.

Реформування правоохоронної системи України відбувається з використанням *community policing* – підходу, за якого поліція орієнтується на громаду, тісно взаємодіє та співпрацює з недержавними суб'єктами. Флагманом із формування цього концепту взаємодії з громадськістю у світі є США. У той час, коли в нашій державі *community policing* та недержавна політика превенції кримінальній протиправності тільки починають розвиватися, США вже набули чималого досвіду використання цього принципу, а також досягли вагомих результатів у зниженні показників кримінально-правової статистики.

Ще одна програма «*The National Neighborhood Watch*» (Національне спостереження за сусідами) є однією з найстаріших і найефективніших програм профілактики кримінальної протиправності, які все ще існують у США. Вона організовує та об'єднує громадян, які живуть на території певного району, щоб працювати разом і повідомляти поліції про підозрілу поведінку певних осіб, завдяки чому можливості для потенційного злодія вчинити правопорушення значно зменшуються. Члени співтовариства є лише «спостерігачами» і повинні повідомляти про підозрілі дії місцевим правоохоронним органам (Юзікова, 2018, с. 145). Програма має одну фундаментальну ідею: об'єднання членів спільноти для контролю над їхніми сусідами, що сприяє підвищенню якості життя і знижує рівень злочинності. Всі подібні програми на території США виконують одну мету – об'єднання членів громади та правоохоронних органів для протидії кримінальній протиправності.

Для успішності програми забезпечення добросусідства необхідно, щоб працівники правоохоронних органів розуміли потреби сусідства і працювали як зразки для наслідування заходів щодо запобігання кримінальній протиправності на рівні окремих міст. В Україні такий підхід вже частково реалізується програмою «Поліцейській офіцер громади».

Далі хотілось би перейти до особливостей попередження кримінальної протиправності, які впроваджуються в Канаді. Особливістю канадської поліції є поділ її на відповідні рівні, а саме: федеральний, провінційний та муніципальний. Залежно від рівня поліція має свою організаційну структуру, свої чергові частини, патрульну та дорожню поліцію тощо.

Наприклад, Королівська канадська кінна поліція поділена на тринадцять регіональних штабів, які розташовані у столицях провінцій. У свою чергу, вони мають 41 підрозділ, а підрозділи складаються з 700 відділів, кожен з яких має свою чергову частину (Бандурка, 1996). Невеликі поліцейські дільниці вночі зачинаються, всі громадяни знають номери домашніх телефонів поліцейських, якщо відбувається якась надзвичайна або підозріла подія, то поліцейські прибувають на роботу прямо з дому. У великих містах та столиці створено спеціальні підрозділи патрульної служби, які працюють цілодобово. Проте більшість поліції задіяна в нічний час (Сіроштан, 2018, с. 324).

Аналіз кримінальної статистики канадської поліції свідчить, що рівень злочинності в Канаді є доволі низьким. Так, станом на 2020 р. у Канаді було зафіксовано 743 вбивства, рівень умисних убивств – 2,0 (кількість випадків у перерахунку на 100 тис. населення). Кількість убивств, що були скоєні із застосуванням вогнепальної зброї, склав 223 випадки, що в перерахунку на 100 тис. населення складає лише 0,6.

Слід також вказати, що за окремими видами кримінальних правопорушень коефіцієнт їх учинення в перерахунку на 100 тис. населення є незначним, наприклад: напади на людей – 150,8; викрадення людей – 10,3; пограбування – 61,9; зґвалтування – 1,4; крадіжки майна – 432,6; угони легкових автомобілів – 321,5¹. Проте, за даними статистики, залишається високим рівень злочинів, пов'язаних із наркотиками (зберігання кокаїну та марихуани), розповсюдженням наркотичних речовин, а також кримінальних правопорушень, що посягають на громадський порядок.

За даними канадської поліції, рівень злочинності у Канаді поступово знижується починаючи з 2009 р. У містах зниження злочинності було більш суттєвим (–19 %), ніж у сільській місцевості (–13 %); середньорічний рівень убивств становив 2,02 на 100 тис. осіб.² Такий позитивний ефект Канада має від реалізації відповідної національної стратегії у

сфері протидії кримінальній протиправності та відповідних локальних програм за окремими напрямками.

Сучасна практика протидії кримінальній протиправності в Канаді здебільшого спрямована на усунення факторів ризику, що сприяють кримінальним протиправним діянням, через реалізацію підходу соціального розвитку (*Crime Prevention Through Social Development – CPSD*). Акцент робиться на ранньому втручанні і зосередженні на поєднанні двох основних типів попередження кримінальній протиправності: ситуаційного та соціального розвитку (Титаренко, 2019, с. 37).

Ситуаційне запобігання кримінальним протиправним діянням спрямоване на зменшення можливості вчинення кримінальних правопорушень у певний час і в певному місці. У межах цього підходу створюються ситуації, щоб знизити ймовірність того, що потенційний злочинець учинить кримінально протиправне діяння.

Напрямок соціальної превенції полягає в розширенні мережі обстеження дітей, залученні громадських організацій, батьків, учителів та сусідів, що забезпечує ранню профілактику кримінально протиправної поведінки дітей. Програма «*Youth Inclusion Program*» заснована на добросусідських стосунках і застосовується в суспільно небезпечних районах³. Вона спрямована на зниження рівня правопорушень за участю дітей та проявів антисуспільної поведінки шляхом створення безпечних місць, де молодь може отримати спеціальні навички та допомогу в навчанні. Позитивні приклади, які надають працівники та добровільні учасники програми, сприяють зміні ставлення молодих правопорушників до навчання й протиправної поведінки.

Зазначимо, що в Канаді відправним пунктом у попередженні кримінальної протиправності є Національна стратегія щодо запобігання злочинності (NCPS), а вже на її основі та з урахуванням вихідних положень такі головні суб'єкти, як Національний центр із попередження злочинності (*Public Safety Canada's National Crime Prevention Centre – NCPC*) та Міністерство публічної/громадської безпеки Канади (*Public Safety Canada – PC*), спільно з урахуванням пропозицій інших суб'єктів попереджувальної діяльності формують проекти профілактичних програм за відповідними напрямками⁴.

¹ Fourth Quarter Crime Stat Report 2020 // Royal Canadian Mounted Police : сайт. URL: <https://bc-cb.rcmp-grc.gc.ca/ViewPage.action?siteNodeId=2202&languageId=1&contentId=64188> (дата звернення: 10.08.2022).

² Police-reported crime in rural and urban areas in the Canadian provinces, 2017 // Statistics Canada : сайт. 07.05.2019. URL: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2019001/article/00009-eng.htm> (дата звернення: 10.08.2022).

³ Public Safety Canada Ottawa, Ontario. Canada K1 A 0P8. October 2014.

⁴ National Crime Prevention Centre // Government of Canada : сайт. URL: <https://www>.

Національна стратегія щодо превенції кримінальним протиправним діянням доповнює інші стратегії, які реалізуються на всіх рівнях у Канаді. Можна відмітити такі з них: «Федеральна ініціатива з профілактики насильства в сім'ї», «Стратегія розвитку правосуддя для аборигенів», «Канадська стратегія боротьби з наркотиками», «Національна ініціатива профілактики бездомності». Ці ініціативи являють собою додатковий механізм забезпечення безпеки суспільства і попередження злочинності.

Національний центр із попередження злочинності залежно від того, які практики використовуються відповідними суб'єктами, виділяє три види профілактичних програм, що реалізує на різних рівнях, а саме: типові програми (*Model program*), перспективні програми (*Promising program*), інноваційні програми (*Innovative program*)¹. Як приклад можна навести програму «Розірване коло» (*Breaking the Cycle*), спрямовану на молодь, яка піддалася ризику участі в банді у віці від 15 до 26 років. Основними завданнями цієї програми є: зменшення членства у групах, що потрапили до цільових груп; зменшення таких факторів ризику, як агресія, наркоманія, безробіття та негативний вплив ззовні, які сприяють потенційному залученню до банди; підвищення участі трудових ресурсів серед учасників; збільшення участі учасників у соціальній спільноті. Реалізується 28-тижневий тренінг із молодіжного лідерства та розвитку особистісних якостей².

Крім того, NCPS та PC спільно з іншими суб'єктами активно реалізують грантові програми для національних волонтерських організацій, які беруть участь у виправленні засуджених.

У Канаді у програмах тривалого втручання зосереджують увагу на наданні допомоги

дітям, які перебувають у соціально неприйнятних для їх особистісного розвитку умовах або мають схильність до асоціальної чи суспільно небезпечної активності. Впроваджені заходи формують позитивне ставлення до соціальних норм, правил, закону і суспільної моралі, освіти та коригують ставлення підлітка до правопорушень і злочинів, а також формують відповідальне ставлення до своїх вчинків. Серед профілактичних заходів запобігання суспільно неприйнятній поведінці неповнолітніх можна виокремити правову, медико-біологічну та соціальну спрямованість (Стащак, 2017, с. 186).

Більшість програм мають комплексний характер, де зосереджено виховні, спостережні та корекційні заходи впливу на суспільно недопустиму, в тому числі злочинну, поведінку дитини.

Наступним суб'єктом, який проводить роботу із протидії кримінальній протиправності у межах NCPS, є Федеральна/провінційна/територіальна робоча група (*The Federal/Provincial/Territorial Working Group on Crime Prevention, F/P/T*) з попередження злочинності. Ця група (F/P/T) є форумом для національного співробітництва та обміну знаннями для просування програм із попередження злочинності на федеральному, провінційному та територіальному рівнях з акцентом на розроблення та просування політики і практики, які зменшують злочинність та віктимізацію і підвищують безпеку окремих осіб і спільнот. Це механізм горизонтального нагляду. До складу групи входять представники кожної провінції і території, а також представники політичних, дослідницьких і програмних сфер громадської безпеки. Масштаби роботи такої групи визначаються цілями П'ятирічного національного плану дій за пріоритетами попередження злочинності на федеральному, провінційному і територіальному рівнях³. Так, учені з Коледонського інституту соціальної політики (Отава) В.°Джеймісон і Л.°Харт (2003, р. 8) у своєму дослідженні кращих практик попередження злочинності в Канаді зазначають, що за останні два десятиліття підхід CPSD став важливим та інноваційним елементом успішного попередження злочинності. Він спрямований на усунення першопричин злочинності в суспільстві, пов'язаних із різними критичними

publicsafety.gc.ca/cnt/cntrng-crm/crm-prvntn/ntnl-crm-prvntn-cntr-en.aspx (дата звернення: 10.08.2022).

¹ Promising and Model Crime prevention Programs. Volume II // Government of Canada : сайт. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/prmsng-mdl-vlm2/index-en.aspx> (дата звернення: 10.08.2022); Promising and Model Crime Prevention Programs. Volume I // Government of Canada : сайт. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/prmsng-mdl-vlm1/index-en.aspx> (дата звернення: 10.08.2022).

² The Breaking the Cycle Youth Gang Exit and Ambassador Leadership Program // Government of Canada : сайт. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/brkng-ccl/index-en.aspx> (дата звернення: 10.08.2022).

³ Federal/Provincial/Territorial Working Group on Crime Prevention // Canadian Municipal Network on Crime Prevention : Сайт. URL: <http://safercities.ca/presentation-to-federalprovincialterritorial-working-group-on-crime-prevention/> (дата звернення: 10.08.2022).

подіями в житті людей: насильство в сім'ї; погане виховання дітей; негативний шкільний досвід; недоступне житло; відсутність рекреаційних, оздоровчих та екологічних об'єктів; недостатня соціальна підтримка; тиск з боку однолітків; безробіття; відсутність можливостей та бідність.

Вибірковий аналіз існуючих профілактичних програм на державному/провінційному та локальному рівнях також засвідчив, що одним з основних суб'єктів реалізації профілактичних заходів, як і в інших країнах, залишається поліція.

Аналіз аналітичної та звітної інформації з питань протидії злочинності, розміщених на офіційному сайті Міністерства громадської безпеки Канади, дає можливість стверджувати, що в Канаді в цілому сформовано логічну модель попередження злочинності. Так, практикується участь громадян у патрулюванні. Спільно з поліцією цивільні патрулі виконують важливі завдання задля зниження страху перед злочинцями й підтримують відчуття особистої безпеки у громадян. У канадській превентивній програмі спостерігається стала тенденція залучення громадськості до здійснення заходів із запобігання злочинності неповнолітніх, які схильні до злочинної поведінки чи вчиняли правопорушення або злочини, що були віднесені до системи кримінального правосуддя (Стацак, 2017, с. 232).

Названі програми спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх за рахунок залучення громадськості до цієї діяльності, пошуку для підлітків із «груп ризику» нових можливостей самореалізації. Ці програми мають суто профілактичний характер і приносять очікувані результати лише за умов активної участі всіх суб'єктів профілактики (Мороз та ін., 2008, с. 104).

В ході аналізу зарубіжного досвіду звертають на себе увагу програми, що формують довірливе ставлення та повагу до правоохоронних органів, які у співпраці з громадою здійснюють запобіжну діяльність, спрямовану на стабілізацію криміногенної ситуації в середовищі неповнолітніх. Програма «*Police Athletic League (PAL)*» (Поліцейська атлетична ліга) спрямована на формування довірливого ставлення до поліцейських управлінь, співпрацю з місцевим населенням та захист дітей від шкідливих (заборонених) наркотиків. Вона розрахована на молодь від 6 до 18 років. Програма набула широкого розповсюдження у багатьох поліцейських підрозділах, де представники поліції тренують хлопчиків та дівчат із різних видів спорту (баскетбол, футбол,

американський футбол тощо), допомагають у виконанні домашніх завдань. Кожен поліцейський, задіяний у програмі, має додаткові обов'язки (поряд з офіційними обов'язками поліцейського) та час для участі у програмі, що забезпечується гнучкістю роботи координаторів (Юзікова, 2018, с. 144).

ВИСНОВКИ. Підсумовуючи досвід США у протидії кримінальній протиправності, доцільно окремо визначити таке:

- у сучасних умовах у США умовно виділяють три моделі превентивної діяльності: модель суспільних установ, модель безпеки індивідуума і модель впливу через навколишнє середовище, в тому числі з широким залученням громадськості, які обумовлюють і специфіку формування превентивних програм;

- програми протидії кримінальній протиправності розробляються у США в комплексі із програмами вдосконалення законодавства. Обов'язковою є орієнтація на заохочення населення брати активну участь у протидії кримінальній протиправності, надавати інформацію, що може сприяти розшуку злочинців та розкриттю злочинів, розширення та зміцнення співпраці поліції з приватним сектором задля посилення охорони та безпеки в державі. Секретом успіху превентивних програм є встановлення довірливих відносин правоохоронних органів і населення. Програми або стратегії запобігання спрямовані на зміни в інфраструктурі, культурі чи матеріальному середовищі громади з метою зниження рівня злочинності. Різноманітність підходів включає в себе сусідський нагляд, взаємодію поліції та громади, а також комплексні або багатопрофільні практичні зусилля. Ці стратегії можуть бути спрямовані на залучення населення, громадських та релігійних організацій, а також органів місцевого самоврядування до вирішення проблем і фонових явищ, що супроводжують злочинність;

- більшість превентивних програм у США орієнтовані на конкретний вид злочинності та його фонові явища. Надійним підґрунтям реалізації державної політики у сфері протидії кримінальній протиправності є недержавні суб'єкти, які залучаються для реалізації програм, та різні форми залучення населення до запобіжної діяльності.

Узагальнюючи наведену інформацію щодо Канади, вважаємо доцільним наголосити на такому:

- сучасна практика протидії кримінальній протиправності в Канаді здебільшого спрямована на усунення факторів ризику, що сприяють злочинності, за допомогою реалізації

підходів соціального розвитку (*Crime Prevention Through Social Development – CPSD*);

– стратегія протидії злочинності здійснюється на трьох рівнях: федеративний/провінція/територія (F/P/T);

– профілактичні програми мають відповідну логічно побудовану структуру, що включає в себе операційні та стратегічні компоненти, які визначаються за відповідними напрямками: діяльність, вихідні результати, проміжні результати і результати в довгостроковій перспективі. У структурі програми обов'язково зазначається: головна мета; цільова група, на яку орієнтована програма; способи досягнення мети; практики, які будуть використовуватись; виконавці програми; терміни реалізації програмних заходів та фінансування. У більшості досліджених нами програм у напрямі посилення попередження кримінальної протиправності передбачаються такі можливості: інтеграція зусиль щодо попередження кримінальної протиправності (загальні та спеціальні суб'єкти); науково обґрунтовані дослідження та їх оцінка; обмін інформацією між партнерами з протидії кримінальній протиправності, послугами і програмами; просвіт-

ництво й освіта в галузі попередження кримінальної протиправності;

– для реалізації правоохоронних програм активно залучається громадськість. Так, у Канаді широко практикується участь громадян у патрулюванні. У низці випадків створюються так звані контрольні пости навколо виявлених зон підвищеної злочинної активності, особливо в нічний час. Канадська поліція в напрямі превентивної діяльності активно реалізує волонтерські програми із залучення громадськості до профілактики правопорушень;

– щодо моніторингу та оцінювання профілактичних програм у межах стратегії, то цей процес здійснюється постійно на всіх рівнях з обов'язковим залученням громадськості. Так, означений моніторинг включає в себе такі основні компоненти: оцінювання висвітлення програм у ЗМІ та вебресурсах (донесення змісту програм до населення); інтернет-опитування як учасників програми, так і тих, кого вона стосується (цільової групи, а також певної громади); вивчення показників ефективності (співставлення фінансування за певний період часу з реальними результатами профілактики, а також дослідження їх взаємозв'язку).

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків : Основа, 1996. 342 с.
2. Взаємодія міліції та громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції в Великобританії) : навч. посіб. / О. М. Бандурка, О. Н. Ярмиш, О. В. Поволоцький та ін. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 200 с.
3. Колодяжний М. Г. Участь громадськості у програмах запобігання злочинності в США. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/download/63050/63356> (дата звернення: 10.08.2022).
4. Свірін М. О., Давидова М. М. Міжнародний досвід у запобіганні злочинності та перспективи його використання в Україні. *Наука і правоохорона*. 2016. № 2 (32). С. 113–121.
5. Сіроштан Ю. В. Досвід превентивної діяльності патрульних служб поліції Великобританії, Канади, США та Франції як передумова протидії проявам сепаратизму та екстремізму // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2018 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. С. 323–327.
6. Стащак А. Ю. Принципи оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції: концептуальні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 467 с.
7. Стащак М. В. Форми оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції у протидії злочинності: концептуальні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 571 с.
8. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх : посіб. / Л. І. Мороз, Р. Г. Коваль, Д. М. Тичина та ін. ; за наук. ред. Л. І. Мороз. Київ : Вид. Паливода А. В., 2008. 210 с.
9. Титаренко О. О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 192 с.
10. Шендрик В. В., Лаптії Ю. І. Особливості попередження злочинності неповнолітніх у США, Канаді та Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 114–122.
11. Юзікова Н. С. Взаємодія поліції та громадськості у протидії злочинності: зарубіжний досвід // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2018 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. С. 142–146.

12. Gill M. L., Mawby R. I. *A Special Constable: A study of the Police Reserve*. USA ; England, 1990. 181 p.
13. Jamieson W., Hart L. *Compendium of Promising Crime Prevention Practices in Canada*. Ottawa : The Caledon Institute of Social Policy, 2003. 68 p.
14. Khyzhniak Yu., Kapustnyk V., Batrachenko T., Chuprikova I., Kryshchenko A. International experience in preventing intentional homicide by criminal police units. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39, No. 69. Pp. 630–642. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.39>.
15. *The Oxford Handbook of Crime Prevention* / ed. by B. C. Welsh, D. P. Farrington. Oxford, 2012. 560 p.

Надійшла до редакції: 13.08.2022

Прийнята до опублікування: 22.08.2022

REFERENCES

1. Bandurka, O. M. (1996). *Basics of management in internal affairs bodies of Ukraine: theory, experience, ways of improvement*. Basis.
2. Bandurka, O. M., Yarmysh, O. N., Povolotskyi, O. V. et al. (2001). *Interaction between the police and the public in Ukraine (using the experience of the police in Great Britain)*. Publishing house of National University of Internal Affairs.
3. Gill, M. L., & Mawby, R. I. *A Special Constable: A study of the Police Reserve*. USA; England.
4. Jamieson, W., & Hart, L. (2003). *Compendium of Promising Crime Prevention Practices in Canada*. The Caledon Institute of Social Policy.
5. Khyzhniak, Yu., Kapustnyk, V., Batrachenko, T., Chuprikova, I., & Kryshchenko, A. (2021). International experience in preventing intentional homicide by criminal police units. *Cuestiones Políticas*, 39(69), 630-642. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.39>.
6. Kolodiaznyi, M. H. (2013). Public participation in crime prevention programs in the USA. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 1. <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/download/63050/63356>.
7. Moroz, L. I., Koval, R. H., Tychyna, D. M. et al. (2008). *Modern police strategies for the prevention of delinquency among minors* (L. I. Moroz, Ed.). Publisher of Palyvoda A.V.
8. Shendryk, V. V., & Laptii, Yu. I. (2012). Peculiarities of juvenile delinquency prevention in the USA, Canada and Ukraine. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 114-122.
9. Siroshtan, Yu. V. (2018, March 15). *The experience of preventive activities of the police patrol services of Great Britain, Canada, the USA and France as a prerequisite for countering manifestations of separatism and extremism* [Conference presentation abstract]. International scientific and practical conference “Current issues of combating crime in modern conditions: domestic and foreign experience”, Dnipro, Ukraine.
10. Stashchak, A. Yu. (2021). *Principles of operative and search activity of criminal police units: conceptual framework* [Doctoral dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].
11. Stashchak, M. V. (2017). *Forms of the operative and search activity of the criminal police units in combating crimes: conceptual basics* [Doctoral dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].
12. Svirin, M. O., & Davydova, M. M. (2016). International experience in crime prevention and prospects for its use in Ukraine. *Nauka i pravoohorona*, 2(32), 113-121.
13. Tytarenko, O. O. (2019). *Foreign experience of crime prevention programming: opportunities for Ukraine*. FOP Maslakov.
14. Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (Eds.). (2012). *The Oxford Handbook of Crime Prevention*. Oxford.
15. Yuzikova, N. S. (2018). *Interaction between the police and the public in combating crime: foreign experience* [Conference presentation abstract]. International scientific and practical conference “Current issues of combating crime in modern conditions: domestic and foreign experience”, Dnipro, Ukraine.

Received the editorial office: 13 August 2022

Accepted for publication: 22 August 2022

ЕВГЕНИЙ СЕРГЕЕВИЧ ХИЖНЯК,

кандидат юридических наук, доцент,

Национальный университет «Одесская юридическая академия»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8263-0353>,

e-mail: Khyzhniak@onua.edu.ua

НАПРАВЛЕНИЯ ВНЕДРЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОГО ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ УМЫШЛЕННЫМ УБИЙСТВАМ ПОДРАЗДЕЛИЯМИ УГОЛОВНОЙ ПОЛИЦИИ (НА ПРИМЕРЕ КАНАДЫ И США)

Рассмотрены различные программы противодействия умышенным убийствам, действующие в разных странах мира. Выбор тем или иным государством соответствующей

стратегии и формирование соответствующей профилактической программы или программы противодействия уголовной противоправности определяется не только современной криминогенной ситуацией в этой стране и в целом в мире, но также соответствующими историческими, культурными и религиозными традициями. В основном при рассмотрении вопроса особенностей противодействия преступности в отдельно взятой стране необходимо, в первую очередь, учитывать принадлежность этой страны к соответствующей криминологической системе. В настоящее время современная криминология выделяет англо-американскую, западноевропейскую, восточноазиатскую, социалистическую, мусульманскую и смешанную криминологические системы. Проанализирован положительный международный опыт оперативно-розыскного предупреждения умышленных убийств, что может стать основой для разработки соответствующего законодательства Украины в этой сфере. Сделан вывод, что проведение сравнительного анализа предотвращения умышленных убийств в разных странах является основой для развития наиболее перспективных направлений усовершенствования отечественного законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: *предотвращение убийств, противодействие убийствам, профилактика преступлений, подразделения криминальной полиции, международный опыт.*

YEVHEN SERHIIOVYCH KHYZHNIAK,

*Candidate of Law, Associate Professor,
National University "Odesa Law Academy";
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8263-0353>,
e-mail: Khyzhniak@onua.edu.ua*

DIRECTIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF FOREIGN EXPERIENCE IN OPERATIVE AND INVESTIGATIVE COUNTERACTION TO INTENTIONAL MURDERS BY CRIMINAL POLICE UNITS (ON THE EXAMPLE OF CANADA AND THE USA)

Recently, scientific interest in the study of foreign experience in combating criminal illegality among domestic scientists is constantly growing, which indicates an effort to investigate the best preventive practices of separate countries and the search for ways of their implementation in Ukraine. However, with regard to the direct study of the foreign experience of operative and investigative countermeasures against intentional murders by police units of various foreign countries, there is a lack of such studies today, which increases the relevance of the chosen direction and gives prospects for determining effective practices using a targeted approach to combating deliberate murders and defining such a model of operative and investigative activity. The choice of an appropriate strategy by a particular state and the formation of an appropriate preventive program or a program to combat criminal wrongdoing is determined not only by the current criminogenic situation in this country and in the world in general, but also by the relevant historical, cultural and religious traditions. When considering the specifics of combating criminal wrongdoing in a particular country, it is necessary to take into account the country's membership of the corresponding criminological system. Modern criminology distinguishes Anglo-American, Western European, East Asian, socialist, Muslim and mixed criminological systems.

The reforms that have been taking place in Ukraine recently require restructuring and a significant increase in the level of efficiency and quality of law enforcement agencies. First of all, these requirements apply to operational units, patrol police and community police officers. Successful implementation of the tasks assigned to these divisions is impossible without taking into account the best examples of the experience of countries such as Canada and the USA. The purpose of the article is to analyze the international experience of operational and investigative prevention of intentional homicides by criminal police units, as well as legislation that provides for the development of an effective system of prevention of intentional homicides in Ukraine. The task of the research is the analysis of various programs to combat intentional homicides that operate in different countries of the world, as well as the international experience of operative and investigative prevention of intentional homicides, which can become the basis for the development of appropriate Ukrainian legislation in this area. The positive international experience of operative and investigative prevention of intentional murders is analyzed. The experience of the USA in combating criminal wrongdoing, in particular intentional murders, is considered, and three models of preventive activity are distinguished and analyzed: the model of social institutions, the model of individual safety, and the model of influence through the environment. It was concluded that conducting a comparative analysis of the prevention of intentional

homicides in different countries is the basis for the development of the most promising directions for improving domestic legislation in this area.

Key words: *prevention of murders, combating murders, crime prevention, criminal police units, international experience.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Хижняк Є. С. Напрями впровадження зарубіжного досвіду оперативно-розшукової протидії умисним убивствам підрозділами кримінальної поліції (на прикладі Канади та США). *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 104–115. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.09>.

Citation (APA): Khyzhniak, Ye. S. (2022). Directions for the implementation of foreign experience in operative and investigative counteraction to intentional murders by criminal police units (on the example of Canada and the USA). *Law and Safety*, 3(86), 104–115. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.09>.